

מאפייני השירה העברית המודרנית.

כתב וערך המורה: אלי פררה

השירה העברית החדשה החלה בתקופת התחייה – זמנם של ח. נ. ביאליק ושאל טשרניחובסקי. הם היו "המשוררים המודרניים" לדור המשוררים שקדם להם – משוררי ההשכלה. אחריהם בלטו שני משוררים שקבעו את דפוסי השירה העברית; אברהם שלונסקי ונתן אלתרמן. והם היו "המשוררים המודרניים" לתקופתם, אחרי ביאליק וטשרניחובסקי.

היום, דור המשוררים שחולף על פניהם ומיקמו את השירה המודרנית, וקבעו את דפוסיהם הם: יהודה עמיחי ז"ל דליה רביקוביץ ז"ל ונתן זך יבד"ל. בוודאי שיש עוד כמה משוררים בולטים, המשתייכים לדור המשוררים המודרניים, שלא נזכרו כאן, כמו נתן יונתן, דוד אבידן, מאיר ויזילטיר, יונה וולך ועוד רבים וטובים, אלא שנתרכזו בבולטים שבהם ודליה רביקוביץ נכללה ברשימה כשותפה למובילים את השירה המודרנית, מחמת הכבוד שאנו רוחשים למותה בטרם-עת. מה הם אם כן הפרמטרים והמאפיינים שקבעו בשירתם יהודה עמיחי ונתן זך, שייסדו את אופייה של השירה העברית המודרנית?:

א. שימת דגש על החוויה והאווירה בשיר. המסר של החוויה צריכה לזרום באין מפריע הן במילים והן בין המילים, ללא "עצירה" או עיכוב. כלומר; **שבירת כל המסגרות השיריות המוכרות.** ז"א ביטול מבנה השיר מבחינה **טכנית**, לפחות. בתי השיר "פרוצים" ואינם מאורגנים בסדר מופתי, כמו בשירה שקדמה להם; כשהשיר היה בנוי מארבעה בתים בני 4 שורות וכדומה. בשירה המודרנית יכול שיר להיות בן בית אחד ארוך או קצר, כשהשורות אינן מסודרות ומאורגנות; יכולה שורה אחת להיות בת שלוש/חמש/שש/שמונה מילים ואחריה תבוא שורה בת מילה אחת בלבד! לדוגמא בשירו של דוד אבידן: "הכתם נשאר על הקיר":
"וּכְשֶׁהִתִּיזוּ אֶת גְּבִי, נָגַר דָּם רַב, אֶבֶל רַק מֵצַד הַגֵּב. יוֹרִים. או שירו של ארז ביטון "שיר זוהרה אלפסיה" הבנוי מבית אחד ארוך. אין זה אומר שהשיר בשירה המודרנית לא יכול להיות בנוי מכמה בתים, אולם אין למבנה הטכני הזה כל משמעות. העיקר המסר והאווירה שבחוויה כבסיס לנושא השיר.

ב. בשל פריצת כל מסגרת שירית מוכרת, **התבטל הצורך בחריזה או במקצבים פרוזודיים.** לחריזה אין משמעות כלל, כי היא "עוצרת" את הזרימה החופשית של הביטוי השירי, המקדמת את ההשראה והמסר שבחוויה. במקום החריזה יבוא המצלול ובמקום מבנה הבית המאורגן תבוא הפסיחה. ההצללה, או המצלול, הוא ביטוי קצבי שנעשה מעצם הכתיבה על ההתפעמות. כמו השורה המרכזית בשירו של ארז ביטון: "רִיחַ שִׁירִים שֶׁל קַפְסָאוֹת סְרֵדִינִים עַל שֶׁלֶחַן מִתְנַוֵּד בֶּן שְׁלֹשׁ רְגָלִים," בשורה נשמעים בבירור העיצורים ר' ושי'. המצלול יבטא את המקצב בשיר, והוא מהווה ביטוי ספונטאני של ההבעה השירית ולא כביטוי מחושב ומדויק כדרישת החרוז בשיר הטרומ-מודרני. הפסיחה: היא למעשה "דילוג" שבין שורה לשורה, או אפילו בין בית לבית, כאשר ההפתעה שבדילוג, בפסיחה תשנה את המשמעות השירית בהבנת המשפט התחבירי. למשל בשירו של נתן זך "שימו לב לסגול הרועד":

מֵאֵל מְעֵט אֵךְ עוֹדוֹ אוֹכֵל בְּכַל פֶּה ← (כאן באה הפסיחה אל השורה הבאה):

אֶת לֶשֶׁת הָאֲדָמָה שְׁאִינָה ← (כאן באה הפסיחה אל השורה הבאה):

נְרָאִית כָּאֵן לְעֵין בְּעֵיר. כמו כן בשירו של נתן אלתרמן: "עוד חוזר הניגון": הפסיחה באה בין סוף בֵּית ב' לראשיתו של בֵּית ג'. והיא מונצחת ע"י שני קווים מפרידים.

ג. **כותרת השיר**. כותרת השיר הרבה פעמים תבוא כ"ביטוי שותף" לנושא השיר. אין היא שרירותית לחלוטין, אלא תהא כרמז לנושא או כהבעה בעלת משמעות נוספת או ייחודית לנושא השיר כמו בשירו של אריה סיון: "על הבוקר". החוויה מתרחשת בבוקר, אך הכותרת מוסיפה את המשמעות שזה נעשה "על הבוקר". או כמו בשירו של בן ציון תומר: "נוסח" אין בשיר רמז או מילה שמדובר על הנוסח הנחקק באבן המצבה, רק על פי כותרת השיר אנו למדים על כך.

ד. **כל נושא כשיר לשירה**: היות שהחוויה וההתפעמות ממנה היא העיקר בהבעה הפיוטית, לכן אין נושא שיהיה מוגבל, שלא ייכתב עליו שיר אם הכותב חש צורך להביע את התפעמותו מהחוויה. כך יכול משורר לכתוב על חוויותיו ממפגש עם זמרת מהוללה בימים עברו במרוקו ("שיר זוהרה אלפסיה") או בתחושת ניכור אישי ועולם חצוי-פנימי בשיר "אמי אפתה לי את כל העולם" של יהודה עמיחי.

ה. היות שכך, ההבעה הפיוטית תהיה לרוב לקוחה מעולמו החויתי האישי של המשורר. יכול שיר לבוא כמחאה חברתית, "הכתם נשאר על הקיר" או כביטוי מתרה לדור הצעיר בשיר: "שימו לב לסגול הרועד" של נתן זך, או כל צורה אחרת של ביטוי אישי. "האני" השך הוא העומד במרכז החוויה. האדם; עולמו, תחושותיו, מחשבותיו ורגשותיו תמיד יעמוד במרכז הביטוי האמנותי השירי.

ו. **למודרנה יש השפעה גם על הביטוי השירי והפיוטי**: כלומר החומריות ותחושת הניכור והזרות והבדידות שנוצרים מעולם קר ומנוכר של העולם המודרני (כל אחד לעצמו, נאבק על גורלו ורודף אחר הישגים חומריים ואישיים) באים לידי ביטוי גם בשירה. תחושת המשפחתיות, שבטיות או לאומיות חוצצים בין האדם המודרני, הנאבק בעולם קשה ומנוכר לבין השיתוף והרגשות "הביחד", שבשירה הטרומ-מודרנית, גורמת שהביטוי השירי יביא תמיד תחושות אישיות ולא יעסוק בנושאים כלל-לאומיים, שבטיים או אנושיים.

ז. **איפוק וצמצום הביטוי**: לא נמצא, לרוב, בשירה המודרנית את הלשון המליצית רווית הפאתוס והרגש. הרגשות הסנטימנטאלית של התלהבות או של יבבה רגשית נדחתה לגמרי. אם נבחן את נושאי השירה, גם בשירי אהבה, או אכזבה, או כל ביטוי אחר של הרגש, שהם מנושאי השיר, הדבר יתבטא באיפוק רב של הביטוי. לדוגמא בולטת ניקח את שירו של יהודה עמיחי:

"ראי אנחנו שנים מספרים":

אל תיראי, הביטוי איך מעבר (פסיחה)

לאותו הקו פרח לנו עכשו (פסיחה)

המכנה המשותף.

ח. **שימוש רב בצירופי-לשון מפתיעים, מטפורות ואמצעים ספרותיים אחרים**:

אחד המאפיינים הבולטים בשירה המודרנית עד כדי "מבוכה" ואי הבנת הטקסט השירי הוא השימוש התכוף בביטויים מפתיעים של צירופי-לשון לא שגורתיים, או יצירת תמונה ציורית מטפורית, למשל בשירו של יהודה עמיחי: "אמי אפתה לי" "אך שיערי עצוב כגומא בצצה המתנבשת והולכת" ידוע לנו שיש שיער יבש, או שיער חלק, אבל שיער "עצוב"? ועוד "כגומא בבצה מתלבשת והולכת"?

הדברים אינם ברורים אלא אם נבחן את המילים כמטפורה לתחושות של הדובר בהקשרם

הכללי לנושא השיר. כך גם בשירו של דוד אבידן: "שיר שינה": "אָנִי בְּדַ וְאֵת בֵּי בְּתַפְלָה
נְמוּכָה" וכן הלאה. הדוגמאות הן ללא ספור. אין שיר מודרני שהמטפורה וצירופי הלשון
המפתיעים לא יהוו חלק אינטגרלי מחויב בטקסט השירי.

ט. לשון ספונטאנית ומשוחזרת עד כדי שימוש אפילו בסלנג:

או שבירת הקונבנציה (המוסכמה) של הביטוי הנשגב האמור להיות בטקסט השירי. אם ניקח
לדוגמא שתי שורות משירו של שאול טשרניחובסקי, בשיר: "ראי אדמה": "מֵאָה שְׁעָרִים הוֹד
וְכַח, קִדְשׁ לְעַם מְכוּרְתוֹ! בְּרוּךְ קִרְבָּנָם בְּסוֹד מְנוֹת, כִּפְרֵי חַיִּינוּ בְּהוֹד... איזה פאתוס, איזו מליצה
ונשגבות הביטוי יש בשתי שורות אלה, לעומת השורות הבאות בשירו של דוד אבידן: "הפגנת-
כוח כחולשה מסוגחר": "אֵין לִי כֹחַ אֵלֶיךָ, לָכֵן אֲנִי לְעֶצְמִי, כְּתָמִיד... ממש ביטוי יום-יומי
ספונטאני וחסר כל יומרות שיריות, לכאורה. גם צירוף המילים שבכותרת השיר: "כחולשה
מסוגחר" הוא אות לפריצה של מסגרות לשוניות קבועות, המאפיינ את השירה המודרנית.

י. האווירה בשיר:

השירה המודרנית מתמקדת ביצירת האווירה מסיבב לנושא השיר, כחלק מהעברת המסר. היא
מהווה חלק מהנושא או הנושא עצמו. עניין זה קשה להסביר, אלא בניתוח מלא של שיר, כדי
לקלוט את האלמנט הייחודי הזה. אביא רק דוגמא של שיר, שהאווירה בו היא דומיננטית והיא
חלק בל-יינתק מנושא השיר והמסר שלו. והכוונה לשירה של דליה רביקוביץ' "עושק": "נְבַחֵי
הַקְּלָבִים בְּשַׁעַת חֲמָס; טְרַפּוּ הַפְּרָחִים בְּחֲמָס. אֱלֹהִים, אֵיזָה יָפִי הָיָה שָׁם!" או בהמשך בסוף
השיר: "עוֹד זְרָחָה בָּם הַנֶּפֶשׁ הַזֹּאת הַבוֹעֶרֶת. אֱלֹהִים, אֵיזָה עֶשְׂק הָיָה שָׁם!" יותר ממה שכתוב
בדברי השיר, אין להוסיף. רק לשמוע את הקולות ולקבל את אווירה.